

KUPÁS LŐRINTZ ÉS ILONA ANNAK LEÁNYA.¹

Egy olyan történet, melly kiváltképpen az olvasást szerető leányoknak hasznos lehet.

P.* városában lakott egy igen jó és betsületes ember, a' neve Kupás Lőrintz vólt, a' ki vendég fogadás létére szerentsésebben élt az ő kedves Évájával, mint akármelly Király. Az ő neve mind az említett kis városban, mind körül belől annak vidékén esméretes vólt; 's az ott által útzó vásárosok nem is reménylettek jó szerentsét útjokban, ha Kupás Lőrintznél nem szállottak [134] meg. Mert az egész környéken egy vendégfogadás sem vólt olly' szorgalmatos, olly' barátságos és a' mellett olly betsületes is mint ő!

A' szorgalmatosságra nézve az a' régi példabeszéd vólt szava járása: hogy az Úrnak szeme hizlalja a' lovakat, és hogy a' szorgalmatosság soha sem hal meg éhel. A' mi pedig a' barátságos nyájasságot illeti, azt szokta mondani hogy az nem kerül pénzbe, 's a' betsületes ember leg meszszebb mehet.

Ő tehát mindenkor leg első vólt a' felkelésben, 's kurta dolmányban, és sokszor mikor meleg vólt süveg nélkül hol lovait nézte meg az istállóban, hol a' kertben segített ásni, a' midőn sokszor szintén olly hangosan zengedezte egyszersmind örvendetes regveli énekét is a' minden jók' adójának, mint akár mellyik patsirta.²

Ollyankor pedig sokszor megtörtént, hogy két három követ is hívta őtet bé az akkor érkezett vendégekhez, a' kiket ő kurta köntösében és süvegetlen fővel is nem kevesebb betsülettel fogadott, mint sem ha arany paszomántos nadrágban 's fel fodorított, és meg porzott hajjal jelent vólna meg előttök. [135]

Ő nála nem tsak azt lehetett találni, a' mit a' közönséges vendég fogadósoknál; 's nem tsak azt lehetett tőle tudakozni, a' mit ezektől; hanem bizonyos lehetett benne akár ki, ha őtet valami út eránt megkérdezte, hogy mindenkor a' legjobb és legbátorságosabb utat javasolta, 's azt is megmondotta miképp kellessék minden helységbéli emberekhez az útasoknak magokat alkalmaztatniok; mert maga is sokat járt ifjúságában vásárookra, minthogy őtet az ő atya, a' ki posztó tsináló vólt, minden felé elszokta küldözni.

'S mikor úgy történt, hogy vendégjei nála háltok, vagy a' szomszédságból némelleyek, mikor üres idejek vólt nála múltattak: ollyankor külömbkülömbbféle történeteknek, és maga tapasztalásából vett haszonra fordítható eseteknek

1 Forrás: *Gyermekek' és ifjak' bibliotékája, az az elmét gyönyörködtető és memes [!] szívet formáló apró történetek, beszélgetések, utazások és versek.* A' mind a' két nemen lévő ifjúság' számára egynehány nevezetes német írók munkáiból fordította Kiss János, Nemes-dömölki Prédikátor. Második rész. Pesten, N. Kiss István Könyv Árosnál, 1805: 133–170. (A forrás György Lajos katalógusa szerint Campe Kleine Kinderbibliothekjában található. Az általam használt német nyelvű kiadás György állítását megerősíti: Kleine Kinderbibliothek. Herausgegeben von J. H. Campe. Neue Auflage. Vierter Theil. Wien, gedruckt im k.k. Taubstummen-Institute 1789. [ONB 254248–A Fid.] A kötet 204–232. oldala között található Lorenz und Leonore című, G. Sauder szerint Eleonore Thon [szül. Rödiger] által készített elbeszélés szolgált Kis János forrásául. A magyar változat átírása során felhasznált példány: Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár Régi Könyvek és Kéziratok Tára RA 3079 jelzete alatt található. Az átírást Labádi Gergely készítette. Fordítás és eredeti viszonyáról l. Labádi Gergely tanulmányát!)

2 Javítva ebből: patsirta

elbeszélésével olly kellemetesen tudta velek az időt tölteni, hogy senki sem ment el tőle kedvetlenül, 's tsak nem mindenik olly feltétellel butszuzott el, hogy őtet nem sokára ismét meglátogatja.

A' felesége is a' ki sokkal szótalanabb de tisztaságot szerető aszszony vólt, oda ment néha rokkájával vagy kötésével a' beszélgetőkhez. Ő ugyan tsak ritkán mosolygott [136] Urának tréfás beszédjeire 's elmés mondásaira, mikor mások tele torokkal nevettek is: de még is egész szivéből szerette azt. Szeretettel ápolgatta őtet, midőn a' munkában elfáradott, 's tsillapította haragját, mikor a' rozsosz emberektől boszszúságot látott.

Maga is mindent meg tett, a' mit egy jó vendégfogadónénak tenni kell; hozzá nyúlt a' dologhoz, 's nem engedte meg hogy egy is az ő szolgálói közzül henyéljen, vagy hogy az ő házában gondatlanságból valami kár essék. 'S egy estve sem múlt el mellyen elébb mint sem az ő mennyei attyokkal számat vetettek, a' gazdáskodó könyvbe is jövedelmeket és költségeket fel nem jegyzték vólna.

Ekképpen ezen jó házastársak mindenben egymásnak kezére dolgoztak, 's mindenben egy akaraton vóltak, ki vévén egyedül az ő leányoknak nevelését; mert ebben Éva aszszony egészen más úton ment mint az ő Ura. –

Kupás Lórintz, mivel őtet az ő sorsában az Isten megáldotta, háládatosságbeli kötelességének tartotta az ő egyetlen egy gyermekét ugyan abba az élet' nemébe avatni, mellyben a' kenyerét és nyúgodalmát [137] találta vala. Azt kívánta tehát, hogy az ő felesége az ő leányokat jó idején reá szoktatná azon aprólékos házi foglalatosságokra, mellyek egy jó vendégfogadónétól megkívántatnak, 's erre az esetre egy jó maga viseletü 's alkalmas ifjat szánt a' szomszedságban leányának, a' ki őtet attya gyanánt szerette, 's a' szorgalmatosságban és iparkodásban igen figyelmetes és szófogadó tanítványa vólt.

Tsak gondold el, így szóllott néha feleségéhez, tsak gondold el mitsoda szép lenne, ha mi ketten mikor megöregülünk, 's a' napnak terhe és fáradsága alatt ellenkadunk, valamelly nyúgodalmas szegletbe ülhetnénk, 's onnét nézhetnénk, mint látnak hozzá a' fjjatalok a' dologhoz, 's egyszer másszor, ha a' dolog rozsoszúl akarna folyni, ezt mondhatnánk: lássátok gyermekek ehez így kell fogni, így jobban bóldogúltok; és ha osztán ők is olly vígan élhetnének szorgalmatosságok után, mint mi ketten Isten jóvóltából éltünk.

Gyakorta szóllott így, de a' felesége semmit sem felelt reá, vagy pedig azt mondotta, hogy a' leány igen gyenge természete[138]tü vólna, 's nem lenne arra elégséges; más állapotban is el élhetne.

Ő ugyan erre sokszor ezt felelte: a' munka erőssé tesz; a' leányt nem olly oskolába kellene küldened, mellyben a' fonás és kaptzakötés helyett retzekötést³ tanul, ottan ottan, a' helyett hogy Etelkát olvassa, inkább szépen a' konyhára szoktatnád, hogy ő is olly jó ízű ételeket és süteményeket tanulna készíteni mint az annya. De akár Éva aszszonynak azon fortélja, melly szerént a' hallgatás és tettetett engedés által leg bizonyosabban reménylette tzéljának elérését, akár más vólt is oka; elég az, hogy

3 retzekötés: a csipkekészítés egyik fajtája

Kupás Ilona csak ugyan a' könyvolvasás és retzekötés mellett maradott, 's az ezekben való jártasságáról nem sokára szintén olly esméretes lett, mint az atya az ő más jó tulajdonságairól.

A' legelső fundamentomot erre egy nevelő vetette meg, a' ki a' városban egy Báró' fiai mellett vólt; egy olly ifjú, a' ki tudatlanságát 's dologtalanságát tsupa érzéssel akarta helyre hozni.

Mindenütt csak érzett, a' hol tselekednie kellett vólna, 's mind példája mind tanítása arra tzeloztak, hogy a' gondviselése [139] alatt lévő urfiakat nem szorgalmatos és derék jó emberekké, hanem olly olvadékony szívü eszelősködőkké nevelje, a' kik a' mi mindennapi népes világunk helyett inkább egy kietlen pusztában 's kunyhóban kívánjanak lakni, 's a' világon uralkodó nyomorgást és igazságtalanságot sirassák; jóllehet az ő attyok' háza a' jó szívűségnek jótételnek, és vidámságnak lakó helye vólt.

Ez az ifjú néha Kupás Lórintz' házában megjelent látogatásképpen, 's csak hamar észre vette, hogy noha a' házi gazdának vidám és nyájas természete az övével egészen ellenkezett, még is könnyű lenne annak gyenge szívü leányát nem sokára buzgó tanítványává tenni.

E' végre előszer is Jung' éjtszakáit adta kezébe, 's annak olvasása után a' jó leány nem tudván megválasztani azon szánakozásra méltó szerentsétlen öregnek képzelődéseiben az igazságot a' költeménytől, az egész világot úgy nézte mint egy gyászos koporsót, vagy mint tsupa Lorenzóknak lakó helyét, mellyet kerülni, 's a' mellyből irtózva magános hajlékba rejtezni vagy egynéhány nemes lelkekkel szüntelen panaszkodni kellene. [140]

Ezt az utolsót sokszor tselekedte is az említett nevelőhez Sohajtits Uramhoz írott leveleiben; 's nem lehet nevetségesebb dolgot gondolni mint azt, hogy ezek a' világban mindenütt látható sok jók előtt szemeiket bézárták; azoknak a' nyomoruságoknak mellyek alatt az emberi nemzet valósággal nyög, kevesebbítésén semmit sem iparkodtak; 's a' helyett más felől ollyan nyomoruságokat költöttek, mellyek a' világon nintsenek, és ollyan kötelességeket, mellyeknek bétellyesítése semmit sem használna.

Igy p.o. ez is egy bizonyosága ennek, hogy Kupás Ilona akár mi féle állatnak, tyúknak, ludnak, galambnak, juhnek, sertésnek 's a' t. megölését nem nézhette soha irtózás nélkül, 's azt tartotta hogy az ollyan szerentsétlen állatok mint a' mi kegyetlenségünknek és elpuhult erköltseinknek gyászos áldozatjait, azon kívül pókot vagy legyet a' világért sem ölt vólna meg. Ellenben érzéketlenül eltudta nézni, hogy az anya egész napestig fárasztotta magát, 's eszében sem vólt, hogy, a' mint egy jó leánytól meglehet kívánni, valami kis könnyebbségére lett vólna néki a' dologban. [141]

Szintén olly érzéketlenül hallgatta az attyának sűrű intéseit és feddődéseit is, a' ki már most, a' mint hogy vólt is oka reá, sokszor haragossan öszve szidta mind könyveit mind írásait. Sohajtits Uram ollyankor, ha jelen vólt mindenkor pártját fogta a' leánynak; ditsérte annak finom érzéseit, és sajnállotta, hogy az atya azokat

érdemek szerént betsűlni nem tudta.

De Kupás Lőrincz azt felelte: „hogya ő egy fapolturát sem ád az olyan finom érzésekért, mellyek az embert dologtalanná 's a' közjó előmozdítására alkalmatlanná teszik, és hogya azt a' szolgálót, a' ki az istállót sepri fellyebb betsűli, mint azt a' gazda aszszonyt, a' ki egész házát rondán tartja 's dolgait vesztében hagyja 's az alatt erköltsi regulákkal tellyes szép leveleket irkál.”

Szegény Lőrincz, jóllehet igazat mondott, még sem vólt haszna, mert már gyógyíthatatlan lett leányja' nyavalyája. Az ő finom érzéseivel mindenkor tudta ez magát vigasztalni, mikor az ő szíve még valamennyire megtudott az atya' pironogatásain indulni, 's igen érzékeny lévén ugyan az által érzéketlenné lett. [142]

Egykor, mikor annyának otthon nem létében az atya még egy próbát akarván tenni a' leányt elő fogta 's annak valamint tudta olly hathatósan eleibe adta, hogya igen megörvendeztetné őtet utólsó napjaiban, ha az ifjú Filepihez (e' vólt annak neve, a' kit vejének kívánt) hozzá fogna menni: azt felelte az, a' Románokból tanult 's természetévé vált siránkozó hangon:

„Hogya készebb lenne úgy elhervadni miképpen a' forró verő fényen lévő gyenge virág, 's inkább a' legkietlenebb homokos pusztában egy kunyhóban kívánna lakni, mint egy olly emberrel, a' ki jobban tudna lovakkal és kotsisokkal bánni, mint sem egy fínom érzésű aszszonnyal.”

'S midőn az atya tőle kérte: hogyan miképp fognának néki a' kietlen homokos pusztában a' fínom érzések kenyeret 's élelmet szerezni, azt felelte sírva: hogya csak lennének még a' világon olly emberei érzéssel bíró lelkek, a' kik egy ártatlanul elhagyatott szerentsétlenül könnyörülnének, ha az ő atya olly kegyetlen lehetne, hogya őtet magától eltaszítaná.

Ezen utólsó szót még nem mondotta ki, mikor a' jó vagy rossz szerentse az annyát [143] oda vitte, a' ki a' beszélgetést az által félben szakasztotta, hogya síró leányát a' maga szobájába felküldötte, az Urának pedig olly vendégekről tett jelentést, a' kik vatsorát kívántak 's azután tovább akartak menni.

Az ő dolgai tehát sokszor orvosságul szolgáltak néki a' bú ellen: az Ilonája ellenben tollában kereste azt, 's igen szivsebhető leveleket írt Sohajtitsnak, a' ki mind annyiszor valamint csak tudott olly érzékenyen válaszolt.

A' legszivrehatóbb kifejezésekben sopánkodott a' Sorsnak igazságtalanságán, hogya az egy olly érzékeny szívet egy vendég fogadós nevelésére kárhoztatott, holott ollyan lélek lakik abba, a' melly semmit sem szerethetne mást, hanem csak a' mi szép és nemes; egy ollyan lélek, melly angyali érzésekkel tellyes lévén a' felsőbb lelkekkel való társalkodást és egyesülést kívánja, 's a' mellynek következndőképpen minden alacsony foglalatosságok (igy nevezte az esztelen a' gazda aszszonyok' kötelességeit) elmúlhatatlanul únalmat és tsemert okoznak.

Kupás Lőrincz azonban eltiltotta Sohajtitsot az ő házába való bejárástól, a' melly könnyen veszedelmes lehetett vólna. Mert [144] jóllehet Kupás Ilona arról még nem is álmadott, hogya Sohajtits személye eránt szerelmet érzett vólna: még is meg vólt már homályosan az ő lelkében az a' kívánság, hogya vajha valaha egy ollyan érzékeny

szivü férfiúval tölthetné életét a' földnek valamelyik szegletében.

Szerentséjére vagy szerentsétlenségére ezt a' kivánságot azonnal semmivé tette a' sors, mihelyt támadott vólt; mert Sohajtits Prédikátorságra hivatott a' maga születése helyére; és jóllehet érzékeny és szomoruságra hajlandó szíve őtet Ilonához vont, még sem engedhetett ezen titkos hajlandóságának azon okból, mivel már az ő Bárójánál szolgálatban lévő Frantzia nevelőleányaszszonynak ígérte kezét.

Elment hát hivataljának folytatására és tsak egynéhány szomorú rendekben vett Ilonától butsút, mellyek tsak nem – minden – szók – után – érzékeny – jelekkel és könyhullatásokkal – voltak megszagatva. Kénszerítette őtet mindenre, hogy a' kétségbeesésnek ne adja magát prédául, fogadta hogy holtig fog vele levelezni 's a' levelezésnek helyesebb folytatása végett ajánlotta néki az ő vólt Urának ott helyben lévő [145] Ispánját, a' ki jóllehet nem vólt egészen olly esztelenül érzékeny, de még is alkalmasint egy formán érzett velek.

Kitsinyenként jobban jobban megesmerkedett és öszve barátkozott ez Kupás Ilonával; végre mind a' ketten elhitették magokkal, hogy ők egymásért volnának teremtetve; és minthogy vólt annyi jövedelme, hogy egy jó és szorgalmatos feleség' segítségével 's együtt munkálkodásával, mind a' ketten élélhettek: megkérette szeretőjét és szerentsésen meg is nyerte azt. Ha vallyon ez az attyának akaratjával történt-e vagy akaratja ellen, bizonytalan; mert az még ezen házasság előtt meghólt szélütésben, mikor épen szomszédjainak egy örvendetes történetet beszéllett szokott vidámságával. Az egész kis város sajnállotta az ő halálát, 's minden utazók, a' kik őtet esmerték, ezt mondták, mikor az ő sirhalmát meglátogatták: Itt fekszik a' mi kedves Kupás Lórintzünk; nyúgodják tsendesen.

Filepi nem sokára azután által vette a' vendég fogadót, minthogy az Özvegynek nem vólt kedve azt tovább megtartani; elvette egy Serfőzőnek szorgalmatos fűrgentz és jó kedvű leányát, a' ki mintegy vetélke[146]dett férjével a' munkatételben, 's nem sokára szintén olly jó hírek nevek lett a' városban 's annak vidékén, mint az előtt Lórintznek és a' feleségének vólt.

Kupás Ilona igen érzékenyen megsiratta attyának halálát. Az ő szeretője vígasztalta őtet és nem is haszontalanul. Ettől az időtől fogva minden gondolatja azon járt, hogy mennél szebben ki fesse képzelődésével azt a' mennyei boldogságot, mellyet a' házassági életben reménylett; számba sem vévén azonban egy jó aszszonynak sem kötelességeit sem gondjait. Azt reménylette, hogy a' románokban található költött bóldogságot tökéletes mértékben és szakadatlanul fogja kóstolni; 's illyen bóldogtalan ráháza húzott reménységgel lépett abba az állapotba, melly ugyan igaz bóldogsággal is leggazdagabb, de egyszersmind gondokkal és inségekkel is, mind a' férjfira, mind az aszszonyra nézve minden kigondolható állapotok között legtermékenyebb.

* * *

Minek utánna Kupás Lórintzné a' Vendégfogadót az ifjú Filepinek által engedte 's [147] minden jószágát pénzé tette volna: a' leányához ment lakni, a' ki az első fél esztendő egészen az érzékeny szerelmeteskedésnek részességében töltötte el.

Szép házi eszközei, szép ruhái, szép érzékenyítő könyvei lévén, egész nap semmit sem tett az olvasáson 's íráson kívül 's egy szolgálóra bízta az egész gazdaságot. Ugyan azért ez természet szerént nem sokára olly rosszúl folyt, hogy mindjárt első tekintetre is megláthatta akár ki is a' gazda aszszonyinak rendetlenségét. Minden imittamott rendetlenül szegényesen porosan hevert, és sok ollyan házi eszközök, mellyek egy ember' életéig is szolgálhattak volna a' háznak ékességére és hasznára, rövid idő alatt elromlottak.

Szintén illy gondatlan és rendetlen vólt az élelemnek és más szükséges dolgoknak vásárlásában is. Alatsony foglalatosságnak tartotta ezt is, ugyan azért egészen a' tselédre bízta. Melly sokszor megsalattatott légyen ebben a' tseléd által, azt szükségtelen vólna említenem; mert tudni való dolog, hogy még a' hív tselédek is gyakorta elrontja 's hűségtelenekké teszik az Uraiknak 's aszszonyaiknak gondatlansága. [148]

Nem elég vólt, hogy maga így vesztében hagyta a' gazdaságot, hanem még férjét is hasonló dologtalanságra kívánta birni, hogy az is, a' mint ő mondotta, ő véle együtt lelkének az olvasás által való nemesítésében foglalatostkodhatnék. Minden egyéb foglalatosságok, így szóllott, tsak a' testet és a' testieket illetik, 's a' mit azok által nyerhet az ember, mind öszve sem ér annyit, mint egy vagy két szempillantás, mellyet a' miatt a' léleknek nemesebb foglalatosságiból el kell szakasztani.

Megnyerte hát kedves Földesijétől e' vólt a' férje neve, hogy attól fogva nem maga vitte véghez minden dolgait, hanem egy író deákot is tartott; a' mire könnyen reá vehette őtet részszerént kedves Ilonájához való érzékeny szerelme, részszerént a' testi nyúgodalomra és restrégre való nagy hajlandósága.

Azonban minthogy az egész napot tsupa olvasással és írással tsak ugyan nem tölthette, kéntelen vólt ottan ottan egyik vagy másik társaságot magához hivni, 's magát egynéhány pohár bornak ki ürítettével velek múlatni. Ollyankor Földesinék valamelly újdun új költőnek szép versét vagy a' leg újabb [149] Románnak leg szívsebhetőbb helyét⁴ elszokta a' társaság előtt olvasni.

Ez a' ditsősséges élet szakadatalanul tartott egész fél esztendeig, 's már tsak nem azt hitte vólna Kupás Ilona, hogy ez a' világ nem olly felette gonosz mint ő gondolta, ha egy igen kedvetlen történet őtet ismét Jungnak éjtszakái fekete képzelődéseihöz vissza nem vitte vólna. Az az ifjú tudniillik, a' kit Földesi író deákjának fogadott, elszökött tőle, 's egy olly summátska pénzét lopta el, a' mellyet Földesi igen érezhető veszteségnek tarthatott.

Itt a' rossz emberek és az üldöző szerentse ellen való régi panaszok újra elkezdődtek, 's még siránkozóbbak lettek volna ezek, ha szerentséjekre az annyoknak, Kupás Lórintznének, épen annyi kész pénze nem lett vólna, a' mennyi a' kárnak ki pótolására kívántatott. Nem sokára azután egy leánya lett Kupás Ilonának, 's akkor a' vólt a' nagy kérdés, mellyik nevet kellessék a' Románokban elő forduló szép nevek közzül a' kis gyermeknek adni? Szerentséjére épen akkor tájban olvasta

4 Javítva ebből: helyett

Kupás Ilona Sztellát. Ezen⁵ okra nézve, akár mint ellenezte is mind Ku[150]pás Lórintzné, Sztellának kellett a' kis leányt keresztelni.

Eleinten maga akarta leányát szoptatni; mert egészsége is teje is volt; de oh! ez a gondolat, hogy az ő édes alakját utóbb vagy ravaszsággal vagy erővel a' téjtől el kellene választani, két élű tőr gyanánt által járta szivét. Ezt ő Fernando kegyetlenségénél nagyobbnak tartotta; azért is szoptató dajkát fogadott, még pedig jó drágát. Mert azt mondotta, hogy ő néki nem kell valami durva sárgyurovány (így nevezte az egészséges paraszt aszszonyokat) a' ki a' kisdéd teremtéssel a' téjjel együtt olly sok testiséget és durvaságot szivatna bé.

Sztellának tehát egy olly dajkája lett, a' ki termetére 's testének minden tagjaira nézve egészen finom volt: hát lelkére nézve? oh az úgy ki volt pallérozva és simítva hogy a' tiszta jó természetből tsak egy mák szemnyi sem maradt meg benne. Sőt a' mi több, a' kézi munka helyett, mellyhez semmi kedve sem volt, ottan ottan aszszonyának valamelly könyvből olvasni is tudott.

Ez ismét egy olly szerentsés eset volt, melly Földesinét a' világgal valamennyire megbékéltette volna, ha némelly más apró[151]lékságok az ellen őtet ismét fel nem ingerlették volna. Mert nem sokára azután Földesi egy alkalmas summa adósságért a' törvénybe idéztetett; 's azok a' kiknek tartozott, 's a' kik közönséges, igen érzékenytelen emberek voltak, 's számtartó könyveikbe mindent szorgalmasan feljegyeztek, nem akartak egy ollyan adósra tovább várakozni, a' ki a' számadásról semmit sem gondolkodott.

A' biró, a' ki igen igazság szerető ember lévén akár melly jó esmerőssének sem tudott másnak kárával semmit a' törvény ellen megengedni, kéntelen volt Földesit megárrestáltatni.

Mit lehetett, mit kellett már illyenkor tenni? Semmit sem használt akár melly panaszokadás is annak a' sorsnak kegyetlensége ellen, melly Földesinét vélekedése szerént, mindenkor a' legjobb embereket szokta üldözni. A' leg szivre hatóbb levelek is hijában irattattak; mert azokkal sem lehetett az adósságot lefizetni. Kupás Lórintznének minden birtoka is már tsak egynéhány levelekben állott, mellyeket nem lehetett mindjárt hamarjában pénzé tenni. [152]

Nem volt hát semmi más mód hátra, hanem tsak az, hogy Földesinének erőt kellett magán venni, 's Filepihez kellett folyamodnia. Ez annyival is nehezebben esett néki, mivel még atya' halála után egyszer sem volt abban a' házban; mert, a' mint maga mondotta, bizonyos érzések, mellyeket a' közönséges emberek nem esmérnek, mindenkor vissza tartóztatták őtet attól.

De a' szükség ekkor is meggyőzőtt minden egyéb tekénteteket, – 's a' mi még jobb volt, Filepinek nemes szívével is elfelejtetett minden régi kedvetlen dolgokat. Ez Földesinének szépen feltzifrázott kérésére minden haszontalan szószaporítás nélkül azonnal megadta felét kívántatott summának; a' másik felére nézve pedig arra vette a' kreditorokat, hogy most egyszer letsendesedettek.

Bizonyos nemes lelkek nem tehetik azt, hogy a' tselekedethez még szókat is

5 Javítva ebből: Sztellát Ezen

ragaszszanak, az az: Filepi nem élt ez alkalmatossággal arra, hogy Földesinének a' jövendőre nézve jó tanácsot adott, vagy elébbeni magaviselését szemére hányta volna. A' szemérem némává tette őtet, és ha az előtt azért nem gondolt Földesiné házával, mivel könnyen ellehetett nála nélkül; most már [153] még nemesebb okra nézve nem ment feléje, azért tudniillik, hogy a' költsönözött pénzre ne láttassék őtet emlékeztetni.

Azonban csak ugyan kár volt feléje nem mennie; mert talám Földesiné a' vele való társalkodás által annyira észére jött volna, hogy a' maga nyomorult állapotját annak virágzó állapotjával öszve hasonlítván lassanként a' szorgalmatosságot és gazdáskodást megszerette volna.

Mert Filepi' feleségének is vólt már egy kis fijatskája; de nem tartott annak dajkát, hanem maga szoptatta. Sokszor mikor a' tűzhely mellett vólt, 's valamit ollyat⁶ süttött, a' mit ott nem hagyhatott, oda vitte magával a' böltsőt, leült mikor szükséges vólt egy kis székre, megszoptatta a' gyermeket, ismét letette a' böltsőbe, mig dolgát nem végezte, 's akkor ismét mindjárt ölébe felvette, mert a' szolgálók az alatt mást dolgoztak 's igen örült hogy ez által egy szolgálónak fizetését megtarthatta 's a' költségét kevesebbítette.

A' mellett még is mindenkor tisztán vólt öltözködve 's szintúgy oda illett az első helyre az asztalnál, mint a' városbéli posta-mesterné; mert ennél nyájasabb és mindenkor [154] jó kedvű lévén a' vendégeit nem csak néma 's komor ábrázattal szokta látni.

Földesinének legnagyobb szüksége tehát e' szerént megvólt orvosolva; de hibáz az, a' ki azt gondolja, hogy az efféle pénzbeli segedelem által megjobbúlnak 's megeszesűlnék azok, a' kik a' tékozlásra 's gondatlanságra szoktak. Az a' nyugodalmas állapot, melly az ollyan kiszabadításra következik, többnyire még vígyázatlanabbakká szokta a' rozsaszúl gazdáskodókat tenni.

Földesi' példája megbizonyítja ezt. Mert alig szabadúlt ki kreditorai' kezéből, azonnal elfelejtette, hogy ugyan az a' szükség ismét elő fog fordulni, ha azon nem gondolkodik, hogy többet ne költsön, mint a' mennyi jövedelme vagyon. Valamint az előtt úgy most is minden nap megvárta a' szokott uri ételt és italt; és mikor a' felesége' társaságában elegendő mulatságot nem talált, a' mi gyakorta megtörtént, olyankor még a' maga házán kívül is szokott hol iddogálni, hol pénzbe játszani, a' mi által naponként mélyebben belé merült az adósságba.

A' felesége is, minthogy az atya házában soha sem gondolt semmit a' költségnek és jövedelemnek számba vevésével, és sem [155] Jungban sem Sziegwartban az emberi életre szükséges dolgokat érdemek szerént betsűlni nem tanulhatta, valamint az előtt úgy most is vesztébe hagyván házát és konyháját szüntelen író asztala mellett űlt, csak néha elvéte vitette magához az ő kis Sztelláját, mikor éppen egyik vagy másik könyvében elő forduló érzékeny kifejezések, vagy a' maga érzékenykedései őtet ezen gyenge teremtésre emlékeztették.

A' levelezésbe annyira bele is merült, hogy alig vólt egy szabad órája napjában más

6 Javítva ebből: ollyas

foglalatoságoknak véghez vitelére; és meg kell vallani, hogy az érzékeny levelek irásának mesterségében olly sokra ment, hogy az ő levelei abban a' nemben mustrák lehettek volna. Tsak a' vólt kár, hogy az azokban uralkodó fenn héjjázó érzékenységek naponként öregbítették 's véle jobban éreztették az ő igaz nyomoruságát.

Soha sem jutott eszébe, hogy a' szüntelen való panaszolkodáson kívül még mást is tehetett volna az ő maga által okozott szenvedéseinek enyhítésére. Mindennap ki öntötte sohajtásait némelly vele együtt érző barátjának kebeleibe, de azok közzül egy sem vólt olyan, hogy rajta segíthetett volna. [156]

Legtöbbszer panaszolkodott az ő régi érzékeny barátjának Sohajtitsnak, a' ki nem tsak vissza zengedeztette ezen panaszok' hangját a' maga leveleiben, hanem egyszersmind a' maga panaszsaiból is annyit elegyített azokhoz, hogy alig lehet ki mondani.

Az ő felesége is tudniillik nem egyéb vólt, hanem tsak egy közönséges nyalka Frantzia aszszony. Mihelyt ez Prédikátornévá lett, azonnal kimútatta a' nyalkaság' szeretésnek minden jelét. Semmivel sem gondolt a' maga drága személyén kívül; egész délig alutt, magát tzifrázta, főközőjét külömbkülömbféle formákra tűzte, retzét kötött, 's a' helyett hogy a' konyhába és kamarába járt volna, a' körül belől lévő Prédikátorokat 's nemes Urakat látogatta, mindenütt irigységet 's háboruságot okozott, 's a' maga rossz erköltseivel mint valamelly pestissel minden aszszonyokat megvesztegetett.

A' szegény érzékeny Prédikátor az ő biblióthekájában hijjában keresett vigasztalást vagy tanátsot, ha vagy marhái betegedtek vagy sajtja 's vajja megromlott, és minthogy sok haszontalan tselédjeit kész pénzen kellett tartani, kéntelen vólt végre hallgatóitól költsön kérni és koldúlni. [157]

Tudni való dolog hogy mind ezen szomorú eseteket is az Isteni gondviselésnek tulajdonította vétekkül, minthogy az egy olly finom és nemes érzékenységü embernek számára a' köveket kenyerekké változtatni nem méltóztatott.

Mind ezek a' panaszok már Földesinének Sohajtitssal való levelezésében öszve csoportoztak. Ugyan azáltal mind a' ketten egészen alkalmatlanokká lettek az ő szerentsétlenségek okainak felkeresésére. Sőt inkább mind a' ketten az illyen költsönös panaszolkodásokban találták egyetlen egy vigasztalásokat; el annyira igaz, hogy az eszelősség a' semmit is valaminek szokta tartani!

Az özvegy Kupás Lórintzné elfáradtt végre annyi érzékeny és valóságos szenvedéseknek szemlélésében, a' mellyeket sem szorgalmatosságával sem régi keresményével semmiképpen meg nem orvosolhatott; a' sok titkos bú miatt száraz betegségbe esett, a' melly őtet hamar megemésztette. A' mit maga után hagyott, az tsak nem mind reá kólt a' temetésre; a' mi kevés pedig még megmaradott, az mind egy fillérig kifizetődött a' legnyúghatatlanabb kreditoroknak. [158]

Még sem tudta ekkor is meggondolni Földesiné, hogy valamihez hozzá kellene látni, ha a' szükségtől meg akarna menekedni. Minden úgy maradott a' házában mint elébb vólt, 's akármit tanátsoltak néki az ő jó akarói az ő rossz állapotjának

orvoslására, mind haszontalan volt, 's többnyire kegyetlenségnek tartotta mind azt, a' mit néki tanátsoltak.

Végre annyira jutott a' dolog, hogy egy Kreditor sem akart várakozni. A' szerentsétlenségnek legrettenesebb sulyja is reá nehezedett kitsinyenként Földesinére. Minden vagyonya a' kreditorok' kezére jutott, mindene eladattatott 's ő magának egy öltöző ruhában, egy ágygyal kellett gyermekestül a' házból ki menni; 's egész háza' népének a' szabad levegőn kellett volna maradni, ha egy esmerőse szánakozásból egy kis szobátskát néki nem szerzett volna.

Ezen rettenetes állapotban sirdogált más nap estve Földesiné, és sehol semmi vígasztalást nem tudott találni. Az Ura olly ígérettel ment el onnét hazúl, hogy valahol egy kis ebédre valót fog kérni; de lehetetlen volt fogadását megtartani, 's ugyan azért búját felejteni akarván egy tsapházba ment, [159] a' hol a' kortsmáros könyörületességéből még egy pohár bort adott néki.

Már bé alkonyodott volt az idő. A' kis Sztella a' sirásban elfáradván elaludtt. A' dajkája elhagyta ezt, kétség kívül azért mert sok nyomorúságát tovább nem nézhette.

Nagy tsendesség volt köröskörül mint a' holttak' országában, 's Földesiné magánosan 's elhagyattatva lévén egy helyre szegezve merőn kisírt bádjadtt szemeit. Végre térdre esett, kezeit fejére kultsolta, 's ifjúságáról 's édes atya intéseiről keserű szívvel megemlékezvén így kiáltott fel:

„Oh édes atyám! édes atyám! ha most a' te leányodat látnád, a' kiben szíved olly igen gyönyörködött, a' kiért annyit fáradtál, a' kinek boldogságát olly forrón ohajtottad!” –

„Megbottsás, megbottsás, ha vétkeztem, 's ne botsásd fejemre az égnek haragját, 's ne engedd, hogy akaratom ellen elkövetett vétkemért szünet nélkül gyötrődjem! – Ime itt a' porban fetrengék – légy még egyszer tanátsadóm, vezérem, atyám, 's mondmeg bánatos szívű gyermekeidnek, szerentsétlen leányodnak, mit kellésék tselekednem!” [160]

Ezen utolsó szók után meg némúlva zokogott egy ideig; míg végre egy esméretlen aszszonyi személy lépett szobájába, 's az ő panaszszának hallására néki azt a' tanátsot adta, hogy folyamodnék a' Tisztartónéhoz. Ez a' nemes szívű aszszony, a' ki már egynehány esztendőt töltött özvegységben, hires volt az egész vidéken arról hogy a' megszükült és szerentsétlen fámiliákat örömet felsegítette. Földesiné is, jóllehet nehezen tudta magát rá venni, tsak ugyan végtére ahoz folyamodott.

Ezt a' derék aszszonyságot három leánykával együtt, a' kiket dolgozni tanított, aszszonyi kézi munkában foglalatoskodva találta; a' melly tanításban mindennap egy néhány órát szokott volt eltölteni, mellyeket pihenő óráinak nevezett.

Midőn Földesiné bejelentetett 's a' szobába bévezettetett volna; a' Tisztartóné annak szomorú 's a' föld felé szegezett ábrázatját látván, azonnal felkelt 's azt kezénél fogva a' belső szobába bévezette 's maga mellé leültette.

Földesiné minden tőle ki telhető ékesen szóllással lerajzolta az ő szerentsétlen sorsát. Elszámlálta egymás után az ő sok gyászos [161] eseteit, 's panaszolkodott a' Kreditorok ellen, a' kik olly kegyetlenek voltak, hogy ötet minden könyörületesség és

irgalmasság nélkül házából ki üzték 's mindenét elvették.

Azután a' Tisztartónéhoz fordúlt, 's a' legszivrehatóbb⁷ kifejezésekkel kérte, hogy méltóztatnék őtet tsak ez egyszer a' kétségbeesésnek örvényéből kiragadni, mellyben különben minden bizonynal el kellene vesznie.

Én ugyan egy fillért se adok! így felelt hidegen és minden nyájasság nélkül ez a' jóltévő aszszony.

„Igen megtsalja magát az aszszony, ha azt gondolja, hogy én az én jótéteményemet a' dologtalanságnak előmozdítására, 's az olyanoknak felsegélésekre fordítom, a' kik magok ejtik magokat a' veszedelembe. Az én tzéлом az, hogy a' szorgalmatos familiák' számát szaporítsam, 's tehetségem szerént a' fíjatal személyeket jövendőbéli hivatalokra alkalmasokká tegyem, 's arra is megtanítsam,⁸ miképpen kellessék az előfordúlható szerentsétlenség' idején saját szorgalmatosságokban segítséget és szabadulást találni, a' nélkül hogy másoknak a' kérés és koldulás által terhekre lennének.” [162]

„Azokat ellenben, a' kik a' bőven költés, rosszszúl gazdálkodás, vagy dologtalanság által megszegényednek, az olyan sinlődő betegekhez hasonlítom, a' kiknek valamely tagjokat az értelmes seborvos kéntelen elmetszeni, hogy a' többi tagok megmaradhassanak.[“]

Itt egy kis ideig halgatott, hogy Földesiné magát a' maga megháborodásából valamennyire öszve szedhesse.

Nem győzött eléggé tsudálkozni azon, hogy olly kemény feleletet vett attól az aszszonytól, a' ki mindenütt nagy jóltévőnek tartatott, és soká nem tudott semmit is szóllani. Végre némünémü mentséget rebegett 's azzal végezte: hogy nem tartja magát érdemesnek azoknak száma közzé számláltatni, a' kikkel őtet a' Tisztartóné öszve keverte.

Igen is azok közzé tartozik az aszszony, így felelt tsendesen és bátran a' Tisztartóné, és soha sem vólt az igaz jó baráttya, a' ki az aszszonyt azon boldogtalan álmából már régen fel nem költötte, mellyben életének szinte felét haszontalanúl elálmodta. Az Isten minden teremtett állatnak, az aszszonynak is szintúgy mint a' férjfinak bizonyos tisztet és hivatalt szabott eleibe, 's a' szerént a' mint [163] tisztünket követjük vagy elmúlatjuk, jutalmat vagy bümtetést, betsületet vagy szégyent várhatunk magunkra.

A' ki a' léleknek nemességét 's az embernek méltóságát, másban keresi, az nagyon hibáz. Nem üres érzésekben, hanem munkálkodásban, nem hívalkodó elmélkedésben, hanem köz hasznú foglalatosságban áll az embernek igaz méltósága.

Hogyha már e' szerént megakarja magát az aszszony visgálni, vallyon mit tett mint gazd'aszszony, mint⁹ házastárs és mint¹⁰ anya ezen három rendbéli kötelességeinek véghez vitelére?

Úgy rendelte-e el a' maga házát, a' mint férjének jövödelmeihez illet. Olly jó

7 Javítva ebből: legszivrehatóbb

8 Javítva ebből: megtanítsom

9 Javítva ebből: mind

10 Javítva ebből: mind

rendet tartott-e az aszszony abban, hogy a' tselédekre való vigyázatlanság és más gondatlanság által egyben vagy másban kár nem esett?

Nem akadályoztatta-e férjét az ő foglalatosságaiában? Segítette-e azt, mikor tanács nélkül szükölködött, 's igazán véghez vitte-e kis gyermeke eránt édes anyai kötelességeit?

Minthogy az igazság szeretés tulajdonok a' nemes lelkeknek, meg kell az aszszonynak vallania, hogy mind ezekben az ezekkel ellenkezőket tselekedte. Mert a' helyett [164] hogy költségeit férjének 300 forintokból álló jövödelméhez alkalmaztatta volna, úgy költött, mint ha legalább is 600 forint jövödelmek lett volna. A' helyett, hogy egy okos gazd'aszszonynak foglalatosságát követte volna, olyan könyveket olvasott, mellyekből semmi böltsességet nem tanult, 's olyan leveleket irt, mellyek süükségtelenek vóltak.

A' helyett hogy az aszszony a' maga kézi munkája által férjét elősegítette volna, azt inkább önnön henyélése és sok panaszolkodása által naponként mélyebb örvénybe taszította 's dologtalanabbá tette. E' mellett gyermekét egy dajkára bízta, 's az által a' költségét süükségtelenül szaporította, 's talám gyermekének gyenge szívében is kárt tett.

Nem szóllok azokról a' kötelességekről, mellyekkel szüléi eránt tartozott volna viseltetni az aszszony, kiváltképpen azon jó atya eránt, a' kinek egész élete szakadatlan munka és öröm lett volna, ha az aszszony őtet munkájának legszebb jutalmától meg nem fosztotta 's ősz fejét búval nem illette, 's idejének előtte koporsóba nem zárta volna.

Földesiné itten nem tartóztathatta meg sebhett szívének indúlatját. Nem lévén a' [165] beszédre szava, sebes zápor ódjára hullatta szemeiből könyveit.

Valamelly más erőtlenebb lélek ennek látására meglágyúlt volna, 's a' könyörületességnek idő előtt való ki mutatása által talám mind azt a' mit elébb épített mind azt elrontotta volna: de az értelmes Tisztartóné böltsen vissza tartóztatta még most a' szánakozásnak indúlatját, hogy elébb mindenütt megilleshetné annak szívet, a' hol annak megjobbítására megilletni süükséges vólt.

Minekutánna tehát egy ideig keseregni és sirni hagyta volna, kezét megfogván így szóllott hozzája: sajnállanám édes ötsém aszszony, ha egyedül tsak fájdalmat okoztam volna, 's ha egyszersmind azon tzéomat is el nem érhetném, mellyre nézve én eddig olly keményen beszéltem.

Arról akartam én ez által ötsém aszszonyt meggyőzni, hogy nem a' Kreditorok, sem a' véletlen szerentsétlen esetek, 's annál inkább is nem az Isteni gondviselés okozta azt a' nyomoruságot, mellyben most magát látja.

Éreztetni akartam ötsém aszszonnyal, hogy maga döntötte magát a' szerentsétlenségbe, még pedig főképpen azon bóldogta[166]lan érzékenykedés által, melly az emberben minden igaz és nemes érzést megfojt; minden erejét meggyengíti, 's belőle egy erőtlen, túnya és nyomorúlt állatot tsinál, melly életét süüntelen való pityergéssel, haszontalan tsevegéssel 's minden hasznos foglalatosság nélkül tölti el.

Erről akartam én ötsém aszszonyt meggyőzni, 's az által arra figyelmetessé tenni, hogy egyedül magán áll a' veszedelemnek szövevényei közzül való ki szabadulás, hogy ha tudniillik egészen az ellenkező útát választja 's szorgalmatosság és munka által azt a' könnyű sorsot ismét megnyerni igyekezik, mellyet rendetlenség és henyélés által elvesztett.

Vagy azt gondolja-e ötsém aszszony, hogy, ha én most a' kívánt summát mindjárt meg adnám, 's minden adósságait ki fizetném, az elegendő lenne a' felsegállásra és bódogulásra, ha az eddig való nyomoruságnak okai fenn maradnának is? – Én számtalan tapasztalásokból tudom hogy az nem igaz, és hogy az ilyen esetekben a' keménység egyetlen egy útja a' jótételnek.

Most az a' kérdés, ha vallyon van-e ötsém aszszonynak eltökélt szándéka az [167] eddig elmúlatott kötelességeknek követésére vissza térni, hogy az által megbomlott bódogságát ismét helyre hozhassa 's állandóvá tehesse? Ha van, kész leszek mint jó barátné segíteni; de ha nintsen –

Itt elhalgatott, 's különös figyelmetességgel szegezte vi'ssgáló szemeit a' szerentsétlenre. Földesiné meglágyulván, megilletődvén, nagyon megindulván 's talám azokról a' miket hallott meg is győztetvén, egészen által adta magát a' Tisztartóné vezérlésére, 's kérte azt sok könyhullatások között, hogy adna néki jó tanátsot, mit kellene ezen nagy szükségben tselekedni?

„A' felelet a' vólt, hogy mindenét eladja valami nélkül tsak ellehet, 's fizesse ki a' kreditorokat; azután szorgalmatossága által keressen annyit a' mennyi szükséges, többre pedig önként ne vágyjék: mindeneknek felette pedig kerülje azokat a' boldogtalan könyveket, mellyek az ő fejét a' mindennapi világból egy tsudálatos kőltött világba tették által.”

Földesiné nem mert semmit ellene szóllani; tsak azt kérdezte tehát, hogy mitsoda élet módját javasolná néki, ha vallyon a' gyermek tanítást választhatná-é? [168]

„Ha ötsém aszszony azt meri ígérni, hogy tanítványit azoktól a' kőszikláktól, mellyekben maga hajótörést szenvedett, meg fogja menteni, őket szorgalmatosságra és kevéssel való meglegedésre fogja szoktatni, 's szíveiket tsak annyiban fogja érzékenyekké tenni, a' mennyiben felebarátink szerentséjén vagy szerentsétlenségén örülnünk vagy szomorkodnunk szükséges: erre az esetre, és tsak ezen feltétel alatt merem javasolni. Ezen feltétel alatt talám magam is adhatok egy gondviselésem alatt lévő gyermeket, és ajánlásom által többeket is szerezhetek.[”]

Földesiné megköszönte ezt 's megígérte hogy mindenekben tanátsával fog élni.

A' Tisztartóné jó tanátsot adott Földesinének, miképpen kellessék a' kreditorokkal banni 's azt is fogadta, hogy némellyekkel azok közzül maga fog szóllani, kétségkívül azért hogy fele adósságot maga vegye által és úgy a' többiért annál gyengébben bánjanak vele.

Egy úttal gyoltsot is adott Földesinének, hogy abból ingeket varrjon néki; 's e' szerént ez a' szerentsétlen ha egészen megnyúgodva nem is, legalább alkalmasint tsendesesen vált el a' Tisztartónétól. [169]

Földesi nem látván előtte semmi más módot a' szabadulásra, örömet reá állott

mindenre, 's különösen arra, hogy felesége ezután segítő társa és takarékos gazd'aszszony legyen.

Földesinének mindjárt eleinten lettek a' Tisztartóné ajánlására három tanítványai. Eleinten nehezen esett néki ezekkel az eleibe adott mód szerént foglalatoskodni: de az ő Jóltévő Aszszonyának szüntelen való serkengetése 's a' szakadatlan gyakorlás nem sokára annyit használtak, hogy a' szorgalmatosság második természetévé vált néki.

Ezen szerentsés változásnak nem sokára a' szemlátomást való gyarapodás és jó kedvűség lettek kívánt gyűmöltsei. Maga Földesi is már korábban járt haza 's vidámon ment mindennap munkájára, látván hogy két részről való keresetekkel betsúletesen béérhetik.

Földesiné semmit sem sajnállott jobban, mint azt, hogy az ő jó édes atya ezen ő újonnan születetését meg nem érhetette.

Az ő szerentséjének szerzője és előmozdítója eránt naponként háládatosabb lett 's naponként erősebben feltette magában, hogy mind Sztelláját (a' ki már most Er'sének [170] neveztetett) mind a' többi leányokat attól a' veszedelmes úttól, mellyen ő tévelygett, meg fogja őrizni 's minden kitelhetőképen arra a' boldog állapotra fogja őket vezérelni, mellyen tiszteknek híven való követése által élelmet, örömet és tisztességet találhatnak.